

ABORDĂRI ALE DEZVOLTĂRII GÂNDIRII CRITICE LA ELEVII DIN CLASELE PRIMARE

VETRILĂ Sorina, master în psihologie, doctorandă UST

SILISTRARU Nicolae, profesor universitar, UST

Rezumat. *Gândirea critică este un mod de a gândi despre un anumit lucru la un anumit moment dat; nu este o acumulare de noțiuni și cunoștințe pentru totdeauna, cum ar fi tabla înmulțirii care o învățăm la școală. Gândirea critică constă în procesul mental de analiză sau evaluare a informației, mai ales, afirmații sau propoziții pretinse de unii oameni a fi adevărate. Ea duce la un proces de reflecție asupra înțelesului acestor afirmații, examinând dovezile și raționamentul oferit și judecând faptele. Declanșează procese cognitive complexe, care încep cu acumularea de informații și se termină cu luarea de decizii.*

Cuvinte cheie: dezvoltare, gândire critică, colaborare, cooperare.

Summary. *Critical thinking is a way of thinking about a certain thing at a certain time; it is not an accumulation of notions and knowledge forever, such as the multiplication table we learn in school. Critical thinking is the mental process of analyzing or evaluating information, especially statements or sentences that some people claim to be true. It leads to a process of reflection on the meaning of these statements, examining the evidence and reasoning provided and judging the facts. It triggers complex cognitive processes, which begin with the accumulation of information and end with decision-making.*

Keywords: development, critical thinking, collaboration, cooperation.

Conform idealului educațional al școlii din Republica Moldova, societatea cere formarea unei personalități cu spirit de inițiativă, capabile de autodezvoltare, dar și independență de opinie și acțiune. Astfel, viitorul este al celor care examinează critic informația și își construiesc propria realitate. Pe măsură ce lumea devine mai complexă, iar democrația cucerește noi domenii, devine evident faptul că tinerii trebuie mai mult ca oricând, să fie capabili a rezolva probleme dificile, a examina critic condițiile, a cântări alternativele și a lua decizii judicioase și în cunoștință de cauză. A gândi critic este o capacitate care trebuie dezvoltată și încurajată într-un mediu propice învățării.

În mare parte, psihologia dezvoltării din secolul al XX-lea a fost dominată de către J. Piaget, care a explicat modul în care gândirea unui copil se dezvoltă și se maturizează în etape ca rezultat al unei curiozități firești de a explora mediul. Teoria lui L. Vîgotschi afirma că un copil găsește sensul prin intermediul experienței. Copiii, spune el, învață, în principiu, prin interacțiunea cu alți oameni.

În anii 1960 „revoluția cognitivă” câștigă teren: procesele mentale erau tot mai mult explicate prin analogia dintre creier și un „procesor de informație”. J. Bruner a fost un cercetător esențial în această abordare; el studiase anterior modul în care nevoile și motivațiile noastre influențează percepția, conchizând că vedem ceea ce avem nevoie să vedem. El a devenit interesat de modul în

care se dezvoltă cogniția, prin urmare a început să studieze procesele cognitive la copii. La fel ca și Jean Piaget, și el crede că dobândirea cunoașterii este un proces empiric, însă, asemenea lui L. Vîgotski, vede aceasta ca pe o îndeletnicire socială, nu una solitară. El susține că învățarea nu se poate realiza fără asistență: este nevoie de un soi de instruire pentru dezvoltarea unui copil, însă „a instrui pe cineva nu înseamnă să îl faci să memoreze ceva. Mai degrabă înseamnă să-l înveți să participe la proces”. Atunci când dobândim cunoștințe, trebuie să participăm activ și să raționăm, deoarece acesta conferă un sens cunoașterii. Raționarea este procesarea informației, prin urmare, dobândirea cunoștințelor ar trebui văzută ca un proces, nu ca un produs sau rezultat final. În procesul respectiv copilul are nevoie de încurajare și ghidare, iar pentru J. Bruner acesta este rolul profesorului [2, p.165]. E. Bonchiș subliniază că gândirea copilului de 6 – 10 ani se detașează de concretul imediat, devine mai analitică și mai critică. Afirmă că Gessel sublinia că această perioadă este vârsta lui „dar” și „totuși” explicațiile pe care le dă copilul, raționamentele pe care le formulează sunt din ce în ce mai complexe și mai exterioare, deci mai independente de propria persoană. Astfel, gândirea devine operativă, operațiile însă au un caracter concret, permit totuși instalarea reversibilității, copilul dându-și seama că o acțiune poate fi anulată printr-una inversă.

R. Gagne afirmă că formarea unei baze adecvate de deprinderi anterioare, incluzând nominalizarea experiențelor în care este implicat copilul, este o condiție care facilitează procesul de asimilare a conceptelor. De asemenea, U. Șchiopu subliniază că un concept nou este învățat numai atunci când copilul îl înțelege, poate face clasificări, îl include într-o categorie în care un concept de grad superior se sprijină pe concepte de grade inferioare. În învățarea conceptelor, mai ales la copii, trebuie respectate unele condiții, și anume:

- utilizarea unor variate situații specifice;
- utilizarea unor modele de învățare cât mai diverse;
- exemplele concrete care facilitează procesul învățării;
- respectarea unei ierarhii în învățarea conceptelor;
- aplicarea noțiunilor în rezolvarea unor probleme teoretice sau practice;
- formularea verbală a rezultatelor obținute cu precizarea în definiție a conținutului și sferei noțiunii;
- utilizarea contraexemplor;
- construirea operațiilor mintale care să permită abstractizările și generalizările;
- utilizarea algoritmilor de lucru, de control, de identificare.

Este precizat faptul că învățarea corectă a conceptelor poate servi drept „organizator” al progresului ușurând fixarea, păstrarea și actualizarea noilor cunoștințe [1, p. 112].

Amploarea schimbărilor din societatea contemporană constituie o provocare pentru cei ce au menirea să pregătească tânăra generație. Cadrele didactice și specialiștii în domeniu, de la autorii de

curriculum și de politici educaționale până la profesorii din școli, se confruntă cu problema instruirii optime a copiilor. Este imposibil să actualizăm ce vor face actualii elevi după absolvirea liceului, universității, când se vor încadra în câmpul muncii. Conform unor prognoze, 25% din meseriile viitorului nu există în prezent, deci pentru a acționa cu eficiență într-o societate sunt necesare cunoștințe mereu actualizate. Volumul informației crește într-un ritm fără precedent. Se estimează că în următoarele decenii vor fi necesare doar 10% din actualele cunoștințe ale umanității. Deși asimilarea de cunoștințe este importantă, aceasta nu este decisivă. *Esențial pentru elevi este a învăța să învețe eficient și a gândi critic.*

Cercetările recente în domeniu demonstrează că memorarea cunoștințelor și dobândirea deprinderilor în mod izolat nu dezvoltă gândirea critică. Formarea deprinderilor separat de scopurile și sarcinile lumii reale, le permite elevilor să obțină rezultate bune la un test, fără a-i face însă capabili să le aplice în situații noi.

Învățarea este orientată spre asimilarea de cunoștințe, creșterea repertoriului de aptitudini, extinderea structurilor cognitive deja fixate, toate aprofundează resursele disponibile într-un cadru de referință existent. Acest tip de învățare este literalmente informativ, căutând să aducă un conținut nou valoros în forma existentă a modelului nostru de cunoaștere [4, p. 81].

De ce este nevoie de o gândire critică?

Pentru că noi, învățătorii, urmărim să formăm oameni cu putere de decizie, oameni cu simțul răspunderii, oameni cu idei proprii, oameni în adevăratul sens al cuvântului. *Gândirea critică* îi învață pe elevi să emită și să susțină propriile idei. Satisfacția cadrelor didactice, nu constă în a vedea ca elevul a reprodus lecția citită, poezia, ci în a-i pune-n evidență *talentul de a-si manifesta propriul punct de vedere*. Avem obligația de a asigura atmosfera propice declanșării valului de idei personale, de a le da copiilor senzația că ei sunt adevărații descoperitori ai noului (deși este vorba de o redescoperire). Soluțiile problemelor supuse rezolvării presupun colaborare și cooperare. Toți elevii, indiferent de dezvoltarea intelectuală sau de vârstă, pot contribui la elucidarea situației necunoscute, spunându-și părerile. Numai astfel învățarea va fi eficientă, realizându-se obiectivele propuse.

Pentru cei ce gândesc critic, a înțelege informația înseamnă, mai degrabă, începutul, decât sfârșitul învățării. A gândi critic înseamnă a achiziționa idei, a le examina implicațiile, a le pune la îndoială, a le compara cu alte puncte de vedere.

Gândirea critică declanșează *proces cognitive complexe*, care încep cu acumularea de informații și se termină cu luare de decizii. De obicei, gândirea critică este orientată spre atingerea anumitor obiective, dar poate fi și un proces creator, în care finalitățile sunt mai puțin clare.

În centrul gândirii critice se află abilitatea de a veni cu idei pline de imaginație. Aceasta presupune: jocul cu posibilitățile, crearea de legături, folosirea intuiției [5, p. 27]. Un exemplu, în

clasele primare, ar fi să oprești o poveste la diferite stadii ale narării sale și să înveți elevii să se joace cu posibilități, gândind-o în diferite direcții.

Lectura este un mijloc esențial prin intermediul căruia elevii iau contact cu informațiile de care au nevoie. Elevul își dezvoltă prin lectură gândirea critică doar dacă aceasta este urmată de comentarea textului într-o manieră bine organizată. Citirea unui text urmată de reacțiile cititorului reprezintă modalitatea principală de analiză și reflecție critică.

Scrisul, la fel este un instrument foarte util pentru dezvoltarea gândirii critice. Însușirea procesului scrierii, la elevii din clasele primare presupune utilizarea unor tehnici specifice de predare – învățare care stimulează dezvoltarea gândirii critice. De exemplu, la lecțiile de limba și literatura română, pot fi utilizate, cu bune rezultate, tehnicile: *Cubul*, *Cvintetul*, *Jurnalul dublu*, *Eseul de cinci minute*, *Brainstormingul* etc. Gândirea eficientă se dezvoltă prin munca în colaborare, ceea ce înseamnă lucrul în perechi, pe grupe. Munca în colaborare este eficientă dacă are loc trecerea de la respectul față de ideile altora la încredere în sine, trecerea de la concret la abstract, de la gândirea intuitivă bazată pe exprimarea unor opinii fără a reflecta asupra lor, la gândirea logică care susține anumite concluzii bazate pe premise, abordarea lucrurilor din mai multe perspective. Este esențial să-i încredințăm pe elevi că opiniile lor sunt valoroase. Altfel elevii vor refuza să se implice activ, să contribuie critic și constructiv la rezolvarea problemelor.

Dezvoltarea gândirii critice cere și anumite circumstanțe (condiții):

1. *Timpul* - avem nevoie de timp pentru a forma noi opinii, a explora idei, convingeri și experiențe anterioare și pentru a exprima puncte de vedere. Comunicarea ne oferă ocazia de a prezenta ideile și de a realiza feedback-ul.
2. *Permisivitatea* - este o diferență între crearea oportunităților de exprimare și manifestarea indulgenței. Oferirea acestor condiții nu înseamnă a accepta o gândire superficială.
3. *Diversitatea* - odată ce elevii se simt liberi a-și expune propriul punct de vedere și renunță la convingerea că există un singur răspuns corect, apare diversitatea de opinii și idei.
4. *Implicarea activă* este esențială pentru dezvoltarea gândirii critice.
5. *Asumarea de riscuri cognitive* - ridiculizarea ideilor încătușează gândirea și nu va fi tolerată.
6. *Respectul*
7. *Valoarea* - când elevilor li se solicită, mai ales, să reproducă ceea ce li s-a explicat în ziua precedentă (oral/scris), ei conchid că învățarea pe de rost a ideilor altora este esențială. Dacă dorim să evităm acest lucru, atunci trebuie să le spunem elevilor ce anume așteptăm de la ei, ce apreciem mai mult, aplicând alte metode și cerându-le alt feedback [3, p.103].

Valențe ale gândirii critice sunt:

- stă la baza *citirii, scrierii, vorbirii și ascultării* – elemente de bază ale comunicării;
- joacă un rol important în schimbarea socială;

- ajută la descoperirea erorilor și prejudecăților;
- este o cale spre libertatea față de adevăruri trunchiate și minciuni;
- dorința de a schimba un punct de vedere pe măsură ce examinăm și reexaminăm idei ce par evidente.

În concluzie menționăm că gândirea critica presupune a achiziționa idei, a le examina implicațiile, a pune la îndoială, a le compara cu alte puncte de vedere, a constitui sisteme de organizare, a defini propria atitudine în baza acestor argumente. În afara strategiilor de ordin general ce vizează modificarea practicilor pedagogice, profesorul poate să-și pună problema cum să acționeze în mod direct asupra gândirii unui elev. Pentru aceasta este nevoie să realizeze un profil intelectual al elevului, printr-o evaluare a intereselor acestuia, a atracțiilor și respingerilor pentru o disciplină sau alta, a perspectivelor de viitor pe care și le-a conturat, a valorii pe care o acordă activității de învățare. Profilul intelectual al elevului trebuie să includă și percepțiile cu privire la competența și gradul de control pe care acesta estimează că le are în îndeplinirea diferitelor sarcini de învățare.

Să gândim critic pentru a conduce la formarea unor cetățeni veritabili pentru o societate deschisă [3, p.78].

Bibliografie

1. Bonchis, E. *Învățarea școlară. Teorii, modele, condiții, factori*. Oradea: Editura Universității Emanuel, 2002. 428 p.
2. Collin, C. *Psihologie – idei fundamentale*”, Litera, București, 2020. 352 p.
3. Dumitru, I. *Dezvoltarea gândirii critice și învățarea eficientă*. Timișoara: Editura de Vest, 2000. 142 p.
4. Knud, Il. (coordonator). *Teorii contemporane ale învățării*. București: Editura Trei, 2014. 423 p.
5. Marilyn, F. *Predarea și învățarea creative*. Chișinău: Editura Unirii Scriitorilor, 1996. 148 p.